

σεις μου, έδόθησαν. Αι περί αποδοσεως αυτών διαταγή, αι όποια όμοι με τό έγγραφον της παραληφής τού Σιδέρακού ύπαρχουσιν είς τό Θραφαντροφελον, και ή μαρτυρία αύτού διατίθντος είς Νάυπλιον θέλουν ἀποδεῖξεν τήν ἀλήθειαν.

'Η φωνή τού Απόλλωνος ἀντίκης πανταχού τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ προσφερθέντος είς τό Ναύπλον ὕδεν δῶρον, ώς τοῦ ὥραιοτέρου τῶν εἰς τό Μουσεῖον εὐρισκομένων ἀνάγλυφων. Προσήκον ν' ἀποκριθώ και εἰς τήν κατηγορίαν ταύτην. Ένδον ἔμπορού της Σαλαμίνος είχον ἀγόρασε διὰ 75 γρόβια δύο δακτύλιον, ἀλλ' ἔχαραγμένον λίθον διὰ δακτύλιον (antria), εξ ἔκεινων μάλιστα τῶν ὀποίων γίνεται καθ' ἔκστασην ἐλεύθερον εἰς τήν Ἑλλάδα ἐμπόριον, και τῶν ὀποίων δὲν ἔχουν συλλογήν εἰς τό Μουσεῖον. Τὸν ἔβεβα εἰς τόν Ναύπλον ἐπισκέφθηται με τόν αρεσκό, μοι τὸν ἔζητησε, ἐπρόσφερεν 100 τάλαρα, διέτηστη, παρεκάλεσε μερούς και εμμετίσθαι την πόλην. Τελευταίαν δημιούργησε αύτὸν δὲν ἀνήκεν εἰς τό Μουσεῖον. Άλλα ἄγροδασα αύτον ἐπὶ σημεῖον εἴλεν τον φέσω εἰς τό Μουσεῖον, ὅπου πολλές προσφορεῖς, ὡμήλια προς τοὺς γυναικῶν μου, και νομίζει ὅτι οἱ κύριοι βαρῶν Ρουάν, Γρότσος, Κλεάνθης θέλουν ἔνθμεισθαι την πόλην. Τελευταίαν δημιούργησε αύτὸν δὲν ἀνήκεν εἰς τό Κυβερνήτου, μὲ διέταξε νά τὸν ἀποστείλει ευρισκομένον, και νομίζει ὅτι οἱ κύριοι βαρῶν Ρουάν,

Γρότσος, Κλεάνθης θέλουν ἔνθμεισθαι την πόλην. Τελευταίαν δημιούργησε αύτὸν δὲν ἀνήκεν εἰς τό Κυβερνήτου, μὲ διέταξε νά τὸν ἀποστείλει ευρισκομένον, διότι εἰς την οἰκίαν μου. Παραλείπων τά παρά

τού Ναυάρχου γενόμενα βοηθήματα και βάρα πρότερον και μετά ταῦτα, ἀντα τιμῶνται πολλαπλασίαι τού λίθου ἔκεινον, θέλω ἐρωτήσαι μάνως, ὃν εἰς τὸν νικητὴν τού Νεοκάστρου ἐπέτρεψεν ὁ αρνηθώμενος τούτου χρόνον. Ἀν μοδον τούτῳ μερικῶν αγραφείοι και μη καταγραφείοι ἀρχαιότητος, προσποκον νά θεωρηθῇ ως ἐθνική ἰδιοκτησία, ἔγων ὑπόσχομαι εἰς την τιμὴν μου νά κατορθώσου τὴν ἐπιστροφήν της, ἐπειδή, γνωρίζω τὰ εὐγένη αἰσθήματα τού Ναυάρχου, πέποιθα δὲν θέλει καταδεῖξαι ἀνάστημα τούτου τοῦ δια κατηγορίας και καλογρίας ληφθεν πράγμα.

Ἐπειδή δὲ πρὸ τε περοφερών μηνῶν δὲν ἔγινεν οὐδεμία δαπάνη πρὸς ἀγράφη ἀρχαιότητος, τὴν ἐκ τούτων τῶν αισθήματος ποστήσατο 800 φοινικῶν ἔγχυρων ποστήσατο εἰς τὸν κύριον δεσμόλαλον. Εἰς τὸν αὐτὸν παροδόδιον προσείσθησεν 450 φοινικῶν ὑπόλοτον ἐκ τῆς προσφερθέσης παρὰ τῶν ουμπολιτῶν μου ποστήσατο πρὸς καλωσόμαν τὴν ἐκκένωσην τοῦ Θραφαντροφελον, και 560 ύπολοτον ἐκ τῆς τυλήσεως των βιθύλων τοῦ Κουμποῦ. Τάς περιθεώσεων τῶν Καταστημάτων παραπρήσεις μοι πολλάκις εἰς διαφόρους ἄνφορδας ἐδέθεσα εἰς τήν Κυβερνήτου πολονούτο, μὲ πρώτην τοῦ νορᾶς μου ἡμέραν δὲν θέλω λείψειν τού τ' ὀπτιστήλων πρὸς τήν Κυβερνήτων λεπτομετατέραν περὶ αύτῆς ἔκεινον. Ο κύριος Κοκκώνης, τούσον πεπαίδευμένος, διόν ἐνάρετος καὶ

φιλόπονος, θέλει ἐκεῖσει τ' ἀφοράντα τήν ήδη εἰς αὐτὸν ἐμποτεύεσθαι σποικειώδη ἐκπαίδευσιν. Περὶ δὲ τῶν ὑπόλογων παθημάτων ήδελθεν εἰσθαι καλὸν νά συμβουλευθῇ τε τὸν ἀδρούσθασον Ν. Δούκα, ἥδη εἰς Αγίουν διατίθεντα.

Τοσούστον δύναμαι νά είπω, και ἡ Διοικητική Επιτροπή θέλει ἔχει εἰς πέδαιον περιστασίαν μαρτυρίας τῶν λόγων μου εἰς τὴν μετά της Ρηματείας διαδικομόρφωσιμον μετά τῆς διαταγῆς της Κυβερνήτου. Πληρώσαντο τὸ σπόλαιον διότιλα εἰς τὴν ίδιαν μοι ὑπόλογον χρόνο, εὔγουστοι τῶν ιδίων διεύθυνσιν μαν σύμποτευθεντικούς. Καποταράσσω πάσσον εύδαιμονιαν διώσις της ἐνέργεια τοῦ «Εθνούς διαθέσεως υπέρ τῆς λογικῆς και θέλικης του ἀναγνώστησις και προσθοῦ». Άλλα διά νά ἐπιτύχῃ τοιούτου σκοπού εύπτωτον είναι διάδοχος μοι νά προσθέσηται εἷς τῶν ζηλῶν μου μικροτέρων συντακταδίους και οἱ ὀναδεχόμενοι την ἀνατροφή της νεολαΐας καὶ νά είναι εισασθήτορεις πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ λυτοτελούς ἐπαγγέλματος τῶν, διό να χαλιναγνωστήται ἡ νεολαΐα και νά μη γίνεται ἡ περιπτηρία της καχερωπῶν παθῶν και ἀναιδεστάτων μηχανορραφιῶν δργανον. Μένων μὲ τὸν ἀνήκον σέβας.

Α. Μουσοτάξιδης

·Βαρώνος Ρουέν, ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ἐν Ναυπλίῳ.

ΤΑ «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ» ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ (ΚΟΜΙΚΣ) ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Είμαι ένα πατιδί κουτι και μαρόφιτο
όλων πε φωνάζοντας οδορόπετο
μάχι για κανύνα μου παταράστο
κακής να διαβάζω κάθε ζάρρατο

N. Γκάτσος

Στις μέρες μας, εκτός από τον κινηματογράφο, κάποιες τηλεοπτικές εκπομπές και τα διάφορα βιβλία, υπάρχουν – ιδιαίτερα για τα παιδιά – και τα «κόμικς»¹, ως πηγή γνώστης και πληροφοριών για το παρελθόν του ανθρώπου. Στην Ελλάδα, όπως και στο εξωτερικό, απ' όπου κατάγονται στην πλειοψηφία τους, κυκλοφορούν αρκετά εικονογραφήματα, που χρησιμοποιούνται ως πλαίσιον εικόνες και στοιχεῖα παλαιότερων πολιτισμῶν μέσα από τα ταξίδια και τις περιπέτειες των ηρώων τους, που ανήκουν στη σύγχρονη εποχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δεύτερης κατηγορίας αποτελεί ο Τεν-τεν και τα ἀλμπουμι με τις περιπέτειές του σε κάθε άκρη της Γης.

Τα παιδιά, ηδη από μια προαναγνωστική περίοδο, είναι σε θέση να ξεφυλλίζουν τα κόμικς, αντλώντας, μέσα από την οπτική πληροφορία που δέχονται, ψυχαγωγία αλλά και μια ορισμένη αντίληψη για τις συγκεκριμένες ιστορικές εποχές και τους αντίστοιχους πολιτισμούς που απεικονίζονται. Έτσι, για ένα μέρος τουλάχιστον των παιδών, η πρώτη μύθος, η εισαγωγή σε κάποιους πολιτισμούς και ιστορικές περιόδους, και μάλιστα στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, γίνεται – πολύ πριν από τη σχολική διδασκαλία – μέσα από τα κόμικς. Επομένως, όποιοι και αν είναι η γνώμη του εκπαιδευτικού για το είδος αυτό που ονομάζεται εικονογράφηση, δεν μπορεί να παραβλέψει το γεγονός ότι τα κόμικς αυτά αποτελούν μία γνώση των μαθητές του, της οποίας τον χαρακτήρα, την αξιοποιία και την ποιότητα αξίζει να διερευνήσουμε.

Μπίλη Βέρμη

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

1. Παραδείγματα τοπίων, Ταξιδεύοντας με τον Τεν-τεν.

Εδώ θα δώσουμε ορισμένα παραδείγματα τέτοιων εικονογραφημάτων για να δούμε πώς παρουσιάζουν την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα ή άλλες πολιτισμικές πραγματικότητες. Θα επιχειρήσουμε ακόμα να επισημανούμε κάποια στοιχεία, που αείζεν να προσέξει ο εκπαιδευτικός, σε σχέση αφ' όντος με αυτή την προϋπάρχουσα, στους μαθητές, γνώση, αφ' ετέρου δε με αυτόν καθ' εαυτόν τον κώδικα επικοινωνίας, που αποτελεί η εικονογράφηση, και τις παιδαγωγικές εφαρμογές-δυνατότητες, που είναι σε θέση να προσφέρει.

2. Ο Τεν-τεν και η ακρίβεια της αναπαράστασης

Όπως έδειξαν οι συστηματικές έρευνες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στη Γαλλία² — και δεν είναι τυχαίο ότι το πιο επιτυχημένα και παγκοσμίως δημοφιλή εικονογραφήματα αυτής της κατηγορίας είναι γαλλόφωνα —, τα κόμικς, που είτε αναφέρονται άμεσα στην αρχαιότητα είτε παρουσιάζουν στις σελίδες τους άφθονα ιστορικά, αρχαιολογικά και γενικά πολιτισμικά στοιχεία, διαβάζονται από το μαθητικό κοινό — και όχι μόνο — με το ίδιο τουλάχιστον ενδιαφέρον που προκαλούν και άλλες σειρές εικονογραφημάτων με θέματα επιστημονικής φαντασίας, υπεραθρώπους, Μίκη Μάους κλπ.

Στην Ελλάδα δεν έχουν γίνει αντίστοιχες έρευνες, αλλά τόσο ενδεικτικά συγχρήσεις με μαθητές του Δημοτικού και του Γυμνασίου-Λυκείου καθώς και με φοιτητές, όσο και τα ποσοστά της κυκλοφορίας των σχετικών εντύπων που εκδίδονται³, μας επιτρέπουν να δεχτούμε ότι, σε γενικές γραμμές, κάτι αντίστοιχο

*Totò koropos
ropotopo bā-
rak h... Ah!
Ah!ah!*

2. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αναλογίας σκίτσων-προτότυπων. Εδώ βλέπουμε ένα ανθρώπινο συγκρινόμενο κεφάλι από τον Αμαζόνιο, μια στολή από το Περού και ένα πήλινο αγγείο-ποτηρέτο του πολύτιμου Mochica, σε αντιπαράθεση με τα σχέδια από τα άλμπουμ του Τεν-τεν.

συμβαίνει και στη χώρα μας⁴. Μέσω των από τις σελίδες όλων αυτών των εντύπων προβάλλεται δισδιάστατο — όπως και οι ίδιοι οι χάρτινοι ήρωες — το ανάλογο με την περίπτωση φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Στην περίπτωση του Τεν-τεν είναι πραγματικά θαυμαστό το πώς αυτός ο ήρωας μας κάνει κυριολεκτικά να ταξιδέψουμε σε ολόκληρη τη Γη,

μαθαίνοντας γεωγραφία, εθνολογία, ιστορία (εικ. 1). Κάθε νέα του περιπέτεια μας κάνει να ανακαλύπτουμε τον απέραντο πλούτο που έχει να μας προσφέρει ο κόσμος σε Δύστη και Ανατολή. Η ακρίβεια της αναπαράστασης των αντικειμένων των διαφόρων πολιτισμών, με τους οποίους έρχεται σε επαφή ο ήρωας και οι εκάστοτε συνοδοί του, είναι αξιο-

σημείωτη: βλ. για παράδειγμα τα ταξίδια του στο Θιβέτ⁵, στην Αϊγύπτο⁶, στο Περού⁷ (εικ. 2) και αλλού. Η ευκρίνεια και η διαύγεια του σχεδίου –τόσο των αντικειμένων της καθημερινής ζωής όσο και του φυσικού περιβάλλοντος— είναι εύκολο να διαπιστωθεί. Αρκεί να δούμε ενδεικτικά κάποια παραδείγματα από την έκθεση που οργάνωθηκε το 1984 στη Βαρκελώνη και στις Βρυξέλλες από το ίδρυμα Χουάν Μιρό, αφερώμα στα πενήντα χρόνια από τη δημιουργία του Τεν-τεν από τον Hergé, με τίτλο «Το Φανταστικό Μουείο του Τεν-τεν»⁸. Ανάμεσα σε άλλα εκθέματα, μπορούσε κανείς να δει αυθεντικά αντικείμενα διαφόρων πολιτισμών, δανεισμένα στην έκθεση από εθνολογικά μουσεία ή ιδιωτικές συλλογές, και να τα συγκρίνει με ανάλογα σχεδιασμένα αντικείμενα που χαρακτηρίζαν κάποιας απ' τις περιπτειές του Τεν-τεν.

Άλλωστε, είναι γνωστό από συνεντεύξεις του ίδιου του Hergé, ότι προκειμένου το σχέδιό του να είναι ακριβές και αληθοφανές, περνούσε αμέτρητες ώρες στα μουσεία ή ξεφύλιζοντας βιβλία και σκιτσάροντας φωγύρες αντικειμένων και ανθρώπων.

Με μεγάλη ακρίβεια απεικονίζονται επίσης στις σελίδες του Τεν-τεν οι πυραμίδες της Αιγύπτου και η Σφίγγα, ο Νείλος και τόσα άλλα τοπία και άνθρωποι κάθε φυλής και χώρας. Άκμα και στήμερα, που η τηλεόραση και ο κινηματογράφος, οι διαφήμισεις και οι φωτογραφίες στα μαζικά μέσα επικοινωνίας μας κατακλύζουν με τις εικόνες αυτών των περιοχών, δεν μπορούν να μειώσουν τη γοητεία όλων αυτών των τόπων, όπως εμφανίζονται στα σχέδια του Hergé.

Ανακρίβειες και αναχρονίσμοι

Ωστόσο, αν εξαρέσουμε τον Τεν-τεν, δύντας να πιστοτήτα στην αναπαράσταση του περιβάλλοντος είναι μάλλον μοναδική, στα εικονογραφήματα δεν λειτουργούν —και αυτό είναι κάπι του πρέπει να το γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί— οι ηθελμένοι αλλά και αθέλτοι κάποτε αναχρονισμοί και οι ανακρίβειες, που συχνά υπαγορεύονται από την ίδια τη

φύση των κόμικς και τη διάθεσή τους για χιούμορ και σάτιρα της σύγχρονης εποχής με τη βοήθεια των αναχρονισμών στον λόγο και στο σκίτσο⁹.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση του Αστερίξ δίνεται, χωρίς αμφιβολία, ιδιαίτερη προσοχή στην απεικόνιση της ζωής γύρω στα 50 π.Χ., δηλαδή κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Ευρώπη. Για την απόδοση των κτηρίων και γενικά των οικοδομημάτων και οικιστικών συνόλων, τα σκίτσα βασίζονται σε σχεδιαστικές αναπαραστάσεις και τριδιάστατες αρχιτεκτονικές μακέτες που είναι πολύ γνωστές και, με τη σειρά τους, βασίζονται σε αρχαιολογικά δεδομένα (εικ. 3). Επίσης τα ρούχα και οι κομμωτές, τα όπλα και τα επίπλα, τα πλοία και τα κάθε είδους μεταφορικά μέσα ακολουθούν σε γενικές γραμμές τις πληροφορίες που έχουμε για τον αρχαίο κόσμο. Όχι όμως σχολαστικά!

Έτσι, στον «Αστερίξ» στους Ολυμπιακούς Αγώνες¹⁰, βλέπουμε αθλητές-δρομείς στο στάδιο της αρχαίας Ολυμπίας (εικ. 4). Είναι όμως τυπικόν —ενώ οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν γυνικοί— και πι ο πετρίνες κερκίδες, που εμφανίζονται στο σκίτσο, δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματικότητα του ολυμπιακού σταδίου: στην αρχαία Ολυμπία, όπως είναι γνωστό, δεν υπήρχαν διαμορφωμένες κερκίδες και οι θεατές καθόνταν πάνω στο χωματίνον ανάχωμα γύρω από το στάδιο! Είναι προφανές ότι ο σκιτσογράφος χρησιμοποίησε για πρότυπο του μια αρχιτεκτονική μορφή εκείνης της εποχής, γνωστή σήμερας από άλλους αρχαιολογικούς χώρους.

Άρθρονα παραδείγματα αναχρονισμών συναντάμε στην απεικόνιση της ελληνικής αρχαϊστότητας του Ε. αι. π.Χ., στα κόμικς που εμπνέονται από τις κωμαδίες του Αριστοφάνη. Πλαστικοί σωλήνες πυροσβεστικού τύπου εμφανίζονται πάνω στην Ακρόπολη (εικ. 5), το σήμα της Ειρήνης στολίζει τα πανό που κρέμασαν οι Αθηναίες επ τον κατέλαβαν τα Προπύλαια, κλπ.¹¹.

Κόμικς και διδασκαλία

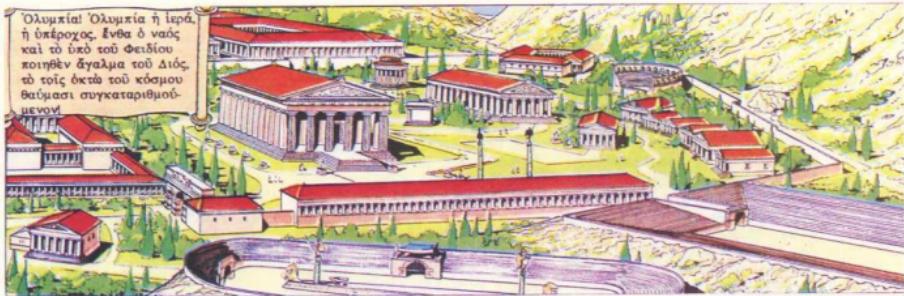
Από τα λίγα αυτά παραδείγματα μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι

πραγματικά, μέσα από τα κόμικς, με τρόπο αυθόρμητο και αβίαστο και, το κυριότερο, με λαμπτρή διάθεση και συναίσθημα διασκέδασης, και ενδιαφέροντος, οι αναγνώστες αποκομίζουν μάλλον ασυνείδητα κάποια γνώση —ή αισθήση— για τις συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους. Κάποιες πληροφορίες, που δεν είναι πάντα στον ίδιο βαθμό αξέποντες και ούτε την επίζητον, προφανώς.

Είναι εύκολο στον δάσκαλο να ελέγξει την εγκυρότητα αυτών των στοιχείων: Όχι, εκτός κι αν έχει πολύ ειδικές γνώσεις ή αν είχαν εκπονηθεί ειδικές μελέτες για κάθε ένα από τα κόμικς... Έτσι, δεν θα προτείνωμε κατά κανένα τρόπο τη χρήση αυτών των τόσο επιτυχημένων σειρών για τη διδασκαλία μέσα στην τάξη. Μπορούμε όμως να αναζητήσουμε τα στοιχεία εκείνα, που κάνουν τα συγκεκριμένα αυτά εικονογραφήματα τόσο ζωτανά και ενδιαφέροντα και να αναρωτηθούμε μήπως με τη χρήση αναλόγων στοιχείων θα μπορούσε να ζωγραφεί και τη σχολική διδασκαλία.

Ένα ελκυστικό στοιχείο είναι αναμφισβήτητο το χιούμορ. Αρκεί ο εκπαιδευτικός να κάνει κάποια αναφορά στον Αστερίξ, όταν μιλά για τα ρωμαϊκά χρόνια, και μπορεί να είναι σίγουρος ότι θυμιζόνται στους μαθητές έναν γνώριμο κι αγαπητό τους ήρωα θα δημιουργηθεί αμέσως θετικό ανθρώπινο κλίμα στην τάξη και θα συνδέσει αυτή τη μάλλον λαθάνουσα προϋπάρχουσα γνώση των παιδιών με τη ρωμαϊκή ιστορία που διδάσκει.

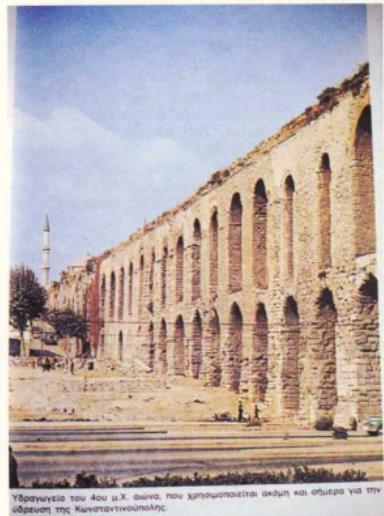
Ένα άλλο στοιχείο είναι ότι στα κόμικς παρουσιάζονται, χάρη στις οπτικές πληροφορίες, πολλά στοιχεία της καθημερινής ζωής, και μάλιστα όχι μόνο κάποιων επωνύμων πρώτων αλλά και απλών ανθρώπων. Βλέπουμε τον ανώνυμο λαό, που στα μαθήματα της Ιστορίας παραμένει για τα παιδιά άλλος, ασφατός. Στα κόμικς, οι άνθρωποι τρών, κομψούνται, μετακινούνται με τα μέσα της εποχής, χρησιμοποιούν πολεμικές μηχανές, έχουν σπίτια. Τους βλέπουμε πτυμένους με ρούχα, με πανοπλίες και με στολίδια, στοιχεία που, όσο και αν δεν είναι πάντα ακριβή και αξέποντα, δημιουργούν ένα υλικό και

3. Παραδείγματα σκίτσων κτηρίων σε κόμικ του Αστερίξ.

4. Παράδειγμα ανακρίβειας από τον Αστερίξ.

Στα περδικάτα των ανθρώπων οι ακρίτες Εγγύου κάθεται που τα στόλισαν με δικρανές του Ηρακλή, του Θηρά, του Μεγαλέενδρου και με σκυνές από αυτής μάχης.

Он актес үзүүлбэртэй агаа Айвазы
агаа пүбээсээ тэргүүсээ, агаа ханчиро-
жжүүлжээ н.б.

Οι ακρίτες συνέννεψαν για τη φύτευση
Πάντα ο ίδιος έπρεψε σε βοηθούς του
δάκου

6. Παράδειγμα για εκπαιδευτικά («Στα βυζαντινά χρόνια», Ιστορία Ε' τάξης, 1990).

από περιβάλλον, όπου τοποθετούνται οι μάχες αλλά και οι χαρές, οι περιπέτειες και η ζωή των ανθρώπων της συγκεκριμένης εποχής. Αυτό που έχει καταφέρει η εικονογράφηση είναι να δώσει μια συνεκτική, οπτική εικόνα της εκάστοτε εποχής που παρουσιάζει, πράγμα στο οποίο μάλλον υπερειπούει η σχολική διδασκαλία της ιστορίας και του πολιτισμού. Αυτή είναι ίσως και η σπουδαιότερη διαπίστωση που μπορεί να κάνει ο εκπαιδευτικός σχετικά με την επιτυχία που έχουν τα εικονογραφήματα. Να συνειδητοποιήσει κατ’ αρχήν πόση ανάγκη υπάρχει στα παιδιά να έχουν οπτικές και γενικά αισθητηριακές εμπειρίες για το παρελθόν. Τα παιδιά διψούν να δουν και να γιγιένουν άγνωστα και περιέργα αντικείμενα και να τα συαγχίσουν σιγά-σιγά με τη δική τους πραγματικότητα. Η περιέργειά τους για κάθε πτυχή και λεπτομέρεια της ζωής των αρχαίων Ελλήνων, Αιγυπτίων, Ουνύνων είναι απέραντη. Αρκεί να ξέπνισει με τα κατάλληλα ερεθίσματα. Μπορεί γι’ αυτόν το σκοπό ο δάσκαλος να αποτασθεί σε έγκυρα βιβλιογραφικά βιοθήματα, που δίνουν πληροφορίες και εικόνες για τη καθημερινή ζωή στις διάφορες εποχές, σε επισκέψεις μουσείων και κοντινών του αρχαιολογικών χώρων, στη χρήση του πλούσιου επιστοκού και φωτογραφικού υλικού που μπορεί να προμηθευτεί, και να ζωντανέψει έτσι, με τη βοήθεια όλων αυτών των στοιχείων, αναπαραστάσεων, εικόνων, αντικειμένων, το πλαίσιο όπου διαδραματίζονται τα σάσα αναφέρει η ιστορία. Στη διάσταση αυτή της διδασκαλίας, αρωγός έρχεται η αρχαιολογική παιδεία, που ευτυχώς έχει αρχίσει να βρίσκεται πιο συμπατικά τη θέση της στην εκπαιδευτική διαδικασία και στη χώρα μας¹².

Κόμικ και εκπαιδευτικές εφαρμογές

Πέρα όμως από αυτά τα στοιχεία που αναφέραμε, η ίδια η μορφή των κόμικς αποδεικνύεται ένα πολύ καλό μέσο στην υπηρεσία καθηρά παιδαγωγικών στόχων. Σε άλλες χώρες, όπως η Γαλλία, η Γερμανία, έχει από καιρό χρησιμοποιηθεί με επιτυχία η εικονο-

γράφηση για τη διδασκαλία των λατινικών ή της γαλλικής γλώσσας σε αλλοδαπούς και συνεχίζονται αυτού του είδους αναζητήσεις και εφαρμογές¹³.

Στην Ελλάδα, τα κόμικς δεν έχουν χρησιμοποιηθεί για ανάλογους σκοπούς όσο θε μπορούσε, αλλά δεν είναι και κάτι το άνων. Μπορούμε να επιπλέονται δύο επιπληξμένες περιπτώσεις. Η μια είναι η εικονογράφηση του βιβλίου της βυζαντίνης ιστορίας της Ε' τάξης του Δημοτικού¹⁴. Ο συνδυασμός εικόνων από αυθεντικά αντικείμενα και Ιννημεία της βυζαντινής εποχής και ταυτόχρονα εικόνων που παραπέμπουν άμεσα στην τεχνική και το ύφος των κόμικς (εικ. 6) κάνει αυτήν τη γενικά δύσκολη στην παρουσίαση της ιστορική περίοδο να κερδίζει με την εικαστική εμφάνιση του σχολικού βοηθήματος το ενδιαφέρον των μαθητών.

7. Από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Βυζαντινού Μουσείου της Αθήνας.

Μια άλλη προσπάθεια εφαρμογής της τεχνικής των κόμικς συναντάται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Βυζαντινού Μουσείου της Αθήνας¹⁵: το σύντομο κείμενο που αναφέρεται στην ημέρα ενός βυζαντινού αιγυογράφου, του Μαρκιανού, συνοδεύεται από σκίτσα που θυμίζουν τα κόμικς. Ο αιγυογράφος είναι μια πολύ χαριτωμένη μορφή, που συμπληρώνει αντιθετικά τη σοβαρότητα και το ύφος των βυζαντινών εικόνων, τις οποίες αντικρίζει ο επισκέπτης του Μουσείου. Αυτό υποστηρίζει ψυχολογικά το παιδί και τον έφηβο, γιατί καθώς ανακαλύπτει έναν άλλον, άγνωστο κόσμο, αυτόν της ιερότητας και της σοβαρότητας των εικόνων, έχει για συναδό του αυτή την οικεία και αγαπητή από τον «δικό του» κόσμο, των κόμικς,

μορφή. Στο ίδιο έντυπο, η παρουσίαση των εργασιών αποτολήσιμης των τοιχογραφιών της Ευρυτανίας υποστηρίζεται με σκίτσα για κάθε φάση των εργασιών, κάνοντας έτσι πιο ευκρινή και γρήγορα αντιληπτή στους μαθητές την επεξηγούμενη διαδικασία (εικ.7).

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τις παραπάνω παρατηρήσεις, θα λέγαμε ότι, καλό είναι ο εκπαιδευτικός να μην αγνοεί την υπάρξη των κόμικς ή, τουλάχιστον, να είναι σχετικά εξοικειωμένος με τα κόμικς της κατηγορίας που προσαναφέρθηκε, επειδή, μέσα από αυτά, μία μεγάλη μεριδίου των μαθητών του όχι μόνο έρχεται σ’ επαφή με πολιτισμούς παλαιότερους ή και πιο πρόσφατου παρελθόντος αλλά και αποκτά εθνολογικές και γεωγραφικές γνώσεις. Το κυριότερο στοιχείο που αποκομίζουν οι νεαροί αναγνώστες είναι μια θετική συναίθιματική στάση απέναντι σε όλα αυτά τα θέματα και τις εποχές, που μπορεί με μια εύστοχη αναφορά του να ανακαλέσει στο δάσκαλος την ώρα του μαθήματος, δημιουργήσει μια χαρούμενη συνενοχή με τους μαθητές του και ανοίγοντας το δρόμο και το ενδιαφέρον τους για ό,τι πρόκειται να επακολουθησει.

Το ερώτημα είναι τι θα επακολουθήσει. Εδώ πιστεύουμε ότι ο ρόλος του δασκάλου είναι καίριος. Δεν θα βασίσεται το μάθημά του στα κόμικς, αλλά γνωρίζοντας ότι πολύ συχνά αυτά αποτελούν την έννοια των μαθητών του για τις συγκεκριμένες περιόδους και πολιτισμούς, καλείται να διευρύνει με τη διδασκαλία τους ορίζοντες και τον προβληματισμό των μαθητών. Να τους βοηθήσει να προχωρήσουν πέρα από τις δισδιάστατες ανάδυνες μορφές των χάρτινων ηρώων στην ανακάλυψη των αυθεντικών έργων και ημερών του ανθρώπου και των πραγματικών πηγών της ιστορίας. Μέσα στα πλαίσια, που θέτει το εκάστοτε αναλυτικό πρόγραμμα, μπορεί και πρέπει να οδηγήσει τα παιδιά σε γνήσια ερωτήματα σχετικά με το ιστορικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι.

8. Μεγαλιθικά μνημεία στο Καρνάκ και το μενίχι του Οβελίξ.

Δεν είναι καθόλου σίγουρο, για παράδειγμα, αν ένα παιδί, διαβάζοντας μια περιπέτεια του Αστερίξ, αναφωτείται ποια ήταν η χρήση ενός «μενίχι», αν και το βλέπετε συνέχως ως αντικείμενο σήμα κατατεθέν του Οβελίξ(εικ.8). Είναι όμως στα χέρια του δασκάλου να δείξει στα παιδιά μια διαφάνεια¹⁶, ή άκοντα καλύτερα να επισκεφθεί – αν βρίσκεται στην περιοχή του – κάπιο μεγαλιθικό μνημείο, σ' αυτές τις ανιγνωσκές τοποθεσίες τις σπαραγμένες με ανεξήγητες πέτρες, τις επονομάζουμενες «δρακόπετρες», και να αναφράγθουν από κοινού για την ανθρώπινη βούληση που τις έσπειρε εκεί. Είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού να αστειευθεί από καρδιάς, θυμούμενος με τους μαθητές του στο μαθήμα περί ολυμπιακών αγώνων τις καρικατούρες των αθλητών στον Αστερίξ (βλ. εικ. 4). Άλλα είναι επίσης υποχρέωση του να δείξει στα παιδιά τους αθλήτες, όπως τους απεικόνισαν οι συγχρόνοι τους καλλιτέχνες στα αγάλματα και στα αγγεία, να περπατήσει μαζί τους σε μια αρχαία στοά ή μναστήρι, να τους δώσει την ευκαρία που δουν ένα αρχαιό θέατρο ή στάδιο και να περπατήσουν στην κοντινή ακρόπολη ή σε μια αρχαία αγορά. Να τους φέρει δηλαδή σε επαρχία με τα αυθεντικά καταλόγια του παρελθόντος. Εώς, ας επαναλάβουμε, η αρχαιολογία και η αρχαιολογική παιδεία και μελέτη της πολιτισμικής μας κληρονομίας μπορεί να παιξει σπουδαίο ρόλο σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Τα κόμικς έχουν βρει τη θέση τους στην καρδιά των παιδιών και, ας την κρατήσουμε, μαζί με όλη την ευχαρίστηση που προσφέρουν στον ελεύθερο χρόνο. Όμως τα πάντα ο εκπαιδευτικός θα μπορέσει να κάνει και τη δική του

παρέμβαση ενδιαφέρουσα και μοντέρνα δεν θα πάψει να είναι ένα ανοιχτό έρώτημα, μία συνέχης πρόκληση.

Σημειώσεις

- Η «εικονογραφήματα», όρο που έχει εισπράξει ο Μ. Μαρτίνιες Βλ. και τον σχετικό ορισμό στο βιβλίο του, «Κόμικς»-Τέχνη και Τεχνικές της Εικονογράφησης. Β' έκδοση, ΑΣΕ, Θεσσαλονίκη, σσ. 14-16 (1991).
- Ο. P. Martin, Bande dessinée "romaine" et enseignement de la Latinité, ou la B. D. comme ultime refuge de la culture classique, στα Πρακτικά του Colloque "Actualité de l'Antiquité" (éd. J.-M. Pailler), CNRS, Paris, p. 239 (1989).
- Από τα εικονογραφήματα της παραπάνω κατηγορίας που κυκλοφορούν στη χώρα μας, από τους οποίους τη μεγαλύτερη απήχηση στο νεανικό κοινό είναι οι Αστερίξ (των Goscinny και Uderzo), ο Τεν-τεν (του Hergé) και η Ελληνική σειρά «Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη» (των Τ. Αποστολίδη και Γ. Ακολαΐδη). Ειδική μειονά πρέπει να γίνει και για τα σειρά των βιβλίων του Αλμέρ Μπαργίες «ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ ΗΤΑΝ... Ο ΑΝΟΡΩΠΟΣ», που Εκδόνονται από την πλεονεκτική παραγωγή κινούμενων σχεδίων με κοδιάρα παιδαγωγικό-ιστορικό χαρακτήρα, μεταφέρονται στη συνέχεια και στην τυπογραφική μορφή και κέρδισε το διεθνές όπως και το ελληνικό κοινό.
- Με παραπότηση, όμως, ότι η κυκλοφορία των εντύπων αυτών μοιάζει να είναι σπάνια στη μη αστικά κέντρα και ιδιώς σε αγροτικές και απομονωμένες περιοχές, όπου απουσιάζει σχεδόν παντελώς.
- Hergé, "Tintin au Tibet", éd. Casterman.
- Hergé, "Les Cigars du Pharaon", éd. Casterman.
- Tou Iouri, "Le Temple du Soleil", éd. Casterman.
- Bl. Τη σχετική έκδοση: Fondation Jean Miro, "Hommage à Hergé", έκδοσης Casterman, Tournai (1986).
- Έδω χρειάζεται να διευκρινιστούμε ότι στην πορεία της φαινομένα εναρχισμών, σπάσις και ανακρίβειών στο επίπεδο του λόγου. Μας απασχολεί μόνο η καθαρά εικονογραφική απόδοση

μιας εποχής και όχι το οποιοδήποτε «σενάριο».

10. Πρόσφατη μετάφραση του βιβλίου των Goscinny και Uderzo "Asterix aux Jeux Olympiques" από το διακριμένο φιλόλογο Φάντ Κακρίδη στην απτική διάλεκτο του Σου ή π.Χ. αι.

11. Βλ. Τ. Αποστολίδης-Γ. Ακολαΐδης, Λυσιστράτη (από τη σειρά «Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη σε Κόμικς», των εκδόσεων Α.Σ.Ε.).

12. Τα τελευταία χρόνια λεπτομερύγουν στη κάπια από τη ελληνικά μουσεία ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για τα παιδιά και τους μαθητές των σχολείων. Επίσης μαθήματα σχετικά με την αρχαιολογία, τη μουσειακή εκπαίδευση και την ιστορία της τέχνης διδάσκονται σα αρκετά από τα παιδαγωγικά τμήματα των Πανεπιστημίων της χώρας μας.

13. P. Martin, δ.π., σσ. 243-245, Μαρτινός, δ.π., σσ. 122 και 124.

14. Υπ. Εβν. Παιδείας και Θρησκευμάτων, «Στα βιζαντινά χρόνια. Ιστορία Ε' τάξης», ΟΕΔΒ, Αθήνα (1990).

15. Υπουργείο Πολιτισμού (Τμήμα Βιζαντινών Μουσείων)-Βιζαντινό Μουσείο Αθηνών, «Μία μέρα στο Βιζαντινό Μουσείο».

16. Μενίχι έχουν βρεθεί και στην Ελλάδα: στη Μύκονο, στη Μιδέα της Αργολίδας, ένα αλό φυλαγέται στο Μουσείο της Λάρισας.

Συμπόσιο για το παιδικό έντυπο, 17.1.93, Θεσσαλονίκη, Παιδαγωγικό Τμ. Δημοτ. Εκπαίδευσης και Δήμος Θε/νικής.

The Contribution of Comics in Teaching History

B. Vemi

Comics are included, along with movies and certain television series, in the visual mass media that are addressed to children as source of knowledge and information on the history of mankind. In Greece as well as abroad, where their majority comes from, a great number of comics are published that use the various periods of antiquity as framework of their heroes' deeds and activities. Although these comics undoubtedly offer to children a knowledge of history, its character, reliability and quality is worth being investigated.